

اشاراتی بر انواع بازرسی‌های آژانس و نوع بازرسی‌ها از ایران

چرا ایران اجازه بازرسی از دو سایت موردنظر آژانس را نمی‌دهد؟

با نظر به مصوبه شورای حکام آژانس و در مقابل عدم اجازه ایران به دسترسی به سایت‌های مزبور و در مقابل تهدید دبیر کل آژانس، یادداشت پیش رو ضمن اشاراتی بر انواع بازرسی‌های آژانس و نوع نظام بازرسی‌ها از ایران، به دنبال یافتن پاسخ به چرایی عدم اجازه ایران به بازرسی از دو سایت مورد مناقشه است.

مقدمه

شورای حکام آژانس در قطعنامه‌ای که در روز جمعه ۳۰ خرداد ۱۳۹۹ که برای اولین بار بعد از توافقنامه برجام به دلیل عدم اجازه ایران به بازرسی آژانس از دو سایت مورد مناقشه مصوب نمود و از ایران درخواست نمود که به تعهدات خود در چارچوب توافقات پادمانی ان پی تی و همچنین پروتکل الحاقی عمل کند.

در مقابل کاظم غریب آبادی نماینده دائم ایران در آژانس انرژی اتمی در واکنش به تصویب قطعنامه شورای حکام آژانس، اشاره داشت که این قطعنامه موجب ترغیب ایران به ارائه دسترسی به آژانس بر اساس ادعاهای واهی و بی‌اساس نمی‌شود و جمهوری اسلامی ایران قطعنامه مزبور را کاملاً رد می‌نماید و اقدام مقتضی و مناسب را در واکنش به آن اتخاذ خواهد نمود.

باگذشت چند هفته از تصویب قطعنامه مذکور و عدم اجازه ایران به بازرسی از سایت‌های مورد اشاره در قطعنامه، رافائل گروسی مدیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در اظهاراتی تهدیدآمیز خطاب به ایران گفته است: مسئله دسترسی آژانس به دو مرکز هسته‌ای که آژانس خواستار بازدید آن‌ها است، باید زودتر حل و فصل شود و این مسئله کنار گذاشته نمی‌شود، ضرب‌الاجلی برای ایران وجود ندارد ولی اگر تا پایان جولای (دهم مرداد) به این دو سایت دسترسی نداشته باشیم، بد خواهد شد.

با نظر به مصوبه شورای حکام آژانس و در مقابل عدم اجازه ایران به دسترسی به سایت‌های مزبور و در مقابل تهدید دبیر کل آژانس، یادداشت پیش رو ضمن اشاراتی بر انواع بازرسی‌های آژانس و نوع نظام بازرسی‌ها از ایران، به دنبال یافتن پاسخ به چرایی عدم اجازه ایران به بازرسی از دو سایت مورد مناقشه است.

تشریح نوع نظام بازرسی‌های آژانس از ایران

با توجه درخواست آژانس از ایران برای همکاری کامل و بدون تأخیر و درخواست شفاف‌سازی برای صحت و وسقم اعلامیه‌های ایران تحت توافقات پادمانی و پروتکل الحاقی از جمله عدم دسترسی به دو محل خاص، سؤال مطرح این است که نظام بازرسی‌های آژانس از ایران و نیز تعهدات ایران در خصوص بازرسی‌ها به چه صورت است.

برای پاسخ به این سؤال لازم است که به نظام‌های پادمانی آژانس اشاره گردد. نظام پادمان آژانس بین‌المللی انرژی اتمی یک سیستم بازرسی و تأیید استفاده صلح‌آمیز مواد هسته‌ای به‌عنوان بخشی از پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای (ان پی تی) است که تحت نظارت سازمان آژانس بین‌المللی انرژی هسته‌ای قرار دارد. هدف از سیستم‌ها و پادمان‌های جامع آژانس، دادن این اطمینان به جامعه جهانی است که مواد و تأسیسات هسته‌ای تحت نظارت آژانس به استفاده نظامی منحرف نخواهند شد. در سال ۱۹۹۳ میلادی، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی برای تقویت و گسترش نظام پادمان‌های آژانس، پروتکل الحاقی را تدوین کرد و در سال ۱۹۹۷ میلادی به تصویب شورای حکام رساند.

براین اساس، آژانس انرژی اتمی بر اساس الگوهای ذیل، چهار نوع نظام بازرسی از فعالیت هسته‌ای اعضا انجام می‌دهد که عبارت‌اند از:

۱. بازرسی موقت ()

۲. بازرسی معمولی () آژانس اغلب از این بازرسی بهره گرفته و مراتب را یک هفته پیش از اعزام بازرسان کتباً به اطلاع دولت عضو خواهد رساند.

۳. بازرسی ویژه () این بازرسی زمانی استفاده می‌شود که آژانس اطلاعات ارائه‌شده توسط عضو را کافی نداند. البته آژانس می‌تواند بر مبنای ماده ۸۱ موافقت‌نامه و با تصویب شورای حکام بدون نیاز به موافقت دولت بازرسی شونده بازرسی ویژه را انجام دهد.

۴. بازرسی‌های پروتکل الحاقی، در این نوع نظارت نیاز به تصویب شورای حکام نیست و آژانس حق دارد به هر مکانی و هر زمانی که برای نظارت تشخیص داد، دسترسی پیدا کند.

۵. بر اساس پروتکل الحاقی، بازرسان آژانس حق دارند در بازدیدهای سرزده، ۲ ساعت پیش از زمان بازدید، به کشور مقصد اطلاع دهند و بر اساس مفاد پروتکل، آن کشور نیز متعهد است مقدمات اداری سفر بازرسان از جمله صدور روادید و تمهید آن - و دسترسی به محل موردنظر را فراهم کند. به‌علاوه اینکه بازرسان آژانس می‌توانند علاوه بر نمونه‌برداری از مناطق مورد بازرسی، تجهیزات مانیتورینگ (نظارت) برای کشف فعالیت‌های احتمالی خارج از چارچوب را نصب کنند،

کشورها نیز متعهد می‌شوند دسترسی به محل موردنظر بازرسان را برای نمونه‌گیری محیطی فراهم کنند.

تصویب پروتکل الحاقی، اجازه قانونی را برای بازرسی‌های گسترده‌تر و سرزده از کشورهای عضو پیمان عدم اشاعه (ان پی تی) فراهم می‌کند و در این میان نکته اینجاست که ایران پروتکل الحاقی را تصویب ننموده است و تعهد حقوقی نسبت به ندارد اما با این حال، آن را به صورت داوطلبانه اجرا می‌کند.

درواقع پس از انعقاد توافقنامه برجام، ایران با اجرای داوطلبانه پروتکل الحاقی در معرض شدیدترین نظام راستی آزمایی‌ها قرار گرفته است، چنانچه آژانس با استفاده از دوربین‌های دائمی و سایر تجهیزات بر تأسیسات هسته‌ای ایران نظارت می‌کند؛ و بازرسان آژانس بدون توقف و هرروز در حال انجام نظارت بر فعالیت‌های هسته‌ای هستند. بازرسی‌هایی که البته هزینه‌های زیادی را تاکنون برای آژانس به جا گذارده است که بخش بزرگی از هزینه‌های مربوط این بازرسی، مربوط به اجرای پروتکل الحاقی ایران و راستی آزمایی اجرای تعهدات هسته‌ای توسط ایران در برجام بوده است.

چرا ایران اجازه بازرسی از دو سایت را نمی‌دهد؟

با نظر به مفاد قطعنامه شورای حکام و درخواست از ایران برای همکاری کامل و شفاف‌سازی برای صحت و سقم اعلامیه‌های ایران تحت توافقات پادمانی و پروتکل الحاقی از جمله عدم دسترسی به دو محل خاص و در مقابل با توجه به نوع واکنش تند و صریح ایران نسبت به رد این قطعنامه، سؤالی که اکنون در اذهان بسیاری از متفکران داخلی و بین‌المللی ایجاد گردیده، این است که چرا با وجود اینکه طرف‌های غربی سعی دارند از این وضعیت پیش‌آمده جهت اتهام و اجماع علیه ایران استفاده کنند و ایران را به استناد عدم بازرسی از دو سایت مزبور تحت فشار قرار دهند و از سوی دیگر با توجه به اینکه ایران مطابق با فتوای رهبر معظم خود، بر حرام بودن تولید، تکثیر، انباشت و استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی تأکید داشته و چیزی برای پنهان کردن ندارد، باین حال چرا ایران اجازه دسترسی به دو سایت مورد مناقشه با آژانس بین‌المللی انرژی هسته‌ای را نمی‌دهد تا به نوعی به این مناقشه علیه خود پایان دهد؟

برای رسیدن به پاسخ احتمالی به این سؤال، به چند موضوع و نکته مرتبط با مسئله بازرسی‌ها می‌توان اشاره داشت:

- نکته اول اینجاست که با مرگ آمانو و انتصاب رافائل گروسی به عنوان مدیرکل جدید آژانس، به مرور جنس گزارش‌ها و رفتارهای آژانس در برابر ایران، رنگ و بوی سیاسی و غیر فنی گرفته است. شواهد نشان می‌دهد که آژانس در مقابله با پرونده هسته‌ای ایران با بزرگ‌نمایی موضوعات عادی نظیر منع ایران از ورود بازرس مشکوک و پذیرش ادعاهای

بی‌اساس صهیونیست‌ها در خصوص فعالیت‌های هسته‌ای اعلام‌نشده ایران و متعاقب آن برگزاری جلسات شورای حکام آژانس پیرامون این قبیل موضوعات که از طریق تعاملات عادی و روتین ایران و آژانس قابل گفتگو و حل بوده است و نبایستی به اطلاعات به‌دست‌آمده از طریق فعالیت‌های جاسوسی و یا ادعایی که از طریق منابع غیر موثق به‌دست‌آمده، استناد می‌نمود، مجموعه این رفتارهای آژانس برای ایران حکایت از این دارد که این نهاد رفتاری خلاف عرف حقوقی و سیاسی داشته و اصطلاحاً به روال حقوقی و دیپلماتیک جاری پایبند نبوده است. مسائلی که مجموعاً ایران را به این نتیجه رسانده که لازم است مقداری از روند همکاری‌های خود را با آژانس کاهش داده و از ورود بازرسان این نهاد که پیش‌ازاین هرزمان خواسته‌اند از مراکز هسته‌ای ایران بازدید نموده‌اند، به دو سایت مورد مناقشه جدید جلوگیری نماید.

- یکی دیگر از دلایل این است که ایران از زمان اجرایی شدن برجام در سال ۲۰۱۶ همواره همکاری بالایی با آژانس اتمی برای اجرای نظارت‌ها و راستی‌آزمایی‌ها داشته است. درواقع ایران تنها کشوری است که میزبان بیشترین بازرسی‌های آژانس بوده است. براین اساس مسئله دسترسی به این دو سایت که محور گزارش مدیرکل آژانس و قطعنامه شورای حکام را تشکیل می‌دهد چون که مربوط به بیش از ده سال پیش بوده که پرونده آن نیز با برجام بسته گردید، لذا درخواست بازدید از این دو سایت ماهیتی کاملاً غیر اضطراری و غیر فنی برای آژانس دارد.

- نکته دیگر مرتبط با ذهنیت ایران از برخی بازرسان آژانس به‌عنوان جاسوسان بازرس است. ایران معتقد است که برخی از این بازرسان همواره با گزارش‌های مغرضانه خود، یکی از ابزارهای در اختیار غرب در روند بحران سازی پرونده هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران در گذشته بوده‌اند. در این میان گزارش‌هایی نیز در خصوص خرابکاری‌های هسته‌ای برخی از بازرسان در ایران و دیگر کشورها منتشر گردیده که در این نوع برداشت ایران نقش داشته است. بازرسانی که به اذعان مقامات آمریکایی به‌عنوان ابزارهای اطلاعاتی ایالات‌متحده عمل می‌نمودند، چنانچه در سال ۱۳۹۱ جی کارنی سخنگوی وقت کاخ سفید اشاره نمود که بازرسان آژانس بین‌المللی انرژی اتمی چشم‌های ما هستند. تا جایی که واشنگتن با استفاده از همین بازرسان آژانس به اطلاعات ذی‌قیمتی از وضعیت نظامی عراق پیش از حمله به این کشور دست‌یافته بود.

- دلیل دیگر به تجربه ایران در مقابل آژانس بازمی‌گردد. روند بازرسی‌ها و درخواست‌های آژانس از ایران، مسئولین تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز ایران را به این نتیجه رسانده که اعطای دسترسی به دو سایت مورد مناقشه، پایان‌بخش ادعاهای آژانس نخواهد بود. در این میان این احتمال وجود دارد که اگر ایران به خواسته بازرسان آژانس که از روی ادعاهای صهیونیست‌ها شکل گرفته رضایت دهد، آن‌وقت این خواسته‌ها تمامی نخواهند داشت و این احتمال وجود دارد که صهیونیست‌ها، با یک گزارش کذب دیگر به آژانس، بهانه تقاضای بازرسی از دیگر مکان‌های استراتژیک ایران را به این نهاد دهند و ایران نیز درگیر جواب دادن به هزاران سؤال و درخواست نامربوط آژانس می‌گردد، کما اینکه در گذشته نیز بازرسان آژانس در مأموریت‌های بازرسی خود در ایران، عمدتاً، درخواست‌های بازدید از مراکز حساس جمهوری اسلامی را طلب می‌نمودند که البته نتیجه بازرسی‌های این افراد نیز عمدتاً از مراکز اطلاعاتی غرب و رژیم صهیونیستی سر درمی‌آورد.

-نکته قابل توجه دیگر این می‌تواند باشد که ایران از آنجا که از سال ۲۰۰۳ به‌عنوان کشور عضو ان.پی.تی بوده است، باهدف نشان دادن اینکه صرفاً برنامه هسته‌ای صلح‌آمیز را دنبال می‌کند پروتکل الحاقی آژانس را امضا نموده است، اما چون این پروتکل به تصویب مجلس ایران نرسیده است، به نظر می‌رسد که به لحاظ حقوق بین‌الملل تعهدی نسبت به اجرای آن ندارد، بااین‌حال ایران از زمان اجرایی شدن توافقنامه برجام و مطابق با آن، پروتکل الحاقی را به‌صورت داوطلبانه اجرا می‌کند و نظام بازرسی‌های آن را پذیرفته است. لذا طبق تعهدات ایران و مقررات بین‌المللی، از منظر ایران آژانس حق ندارد تقاضای بازدید از سایت‌هایی غیر از سایت‌های فعال هسته‌ای ایران را داشته باشد و در این میان اگر ایران به‌صورت داوطلبانه پروتکل الحاقی را اجرا نموده و نظام بازرسی‌های آن را پذیرفته است، به این معنی نیست که آژانس حق و حقوقی همیشگی در این زمینه دارد، درحالی‌که هیچ تعهدی حقوقی برای ایران جهت اجابت درخواست‌های نامحدود بازدیدی آژانس وجود ندارد.